

consuetudo dormiendi in nocte, et prandendi in meridie, accedendi ad ignem in hyeme, etc., et infinitæ aliæ consuetudines nihil significant; non ergo consuetudo ex eo præcise significat quia effectus alicujus causæ est, et sic non erit signum naturale.

Et confirm.: Quia sine aliqua mutatione intrinseca potest aliquid signum ex consuetudine desinere esse signum, scilicet per solam dissuetudinem, seu omissionem utendi illo, ergo non est signum naturale. Consequentia patet, quia signum naturale debet constitui per aliquid intrinsecum et naturale, ergo non potest amitti per solam suspensionem usus voluntarii, sed per aliquid reale oppositum.

Respond. quod, ut aliquid sit signum ex consuetudine, requiritur quod etiam habeat ea quæ concurrunt ad rationem signi, scilicet esse ordinatum ad aliquid quod ipsa consuetudine reddatur notius, non quia præcise effectus est, sed quia frequentatus. Si autem vel non assumatur ut medium ad aliquid aliud, ut mappa ad prandium, vel ipsa frequentatione non reddatur notius, ut quod aliquis sit dominus canis frequentatione sequendi ipsam, non erit signum ex consuetudine, licet consuetudo sit.

Ad confirmationem respondetur quod signum ex consuetudine non desinit ex sola suspensione tollente institutionem, sed ex suspensione tollente multiplicationem actuum et frequentiam usus. Unde cum representatio signi ex consuetudine fundatur in ipsa multiplicatione actuum, quæ consuetudinem constituit, sublata tali multiplicatione tollitur fundamentum signi, et sic destruitur determinatio relicta ex multiplicatione per privationem oppositam, sicut habitus scientiæ perditur per oblivionem, præsertim quia

semper aliquid positivum intervenit ad perdendum memoriam, seu consuetudinem, quatenus alia atque alia objecta succedunt, quibus alia paulatim decidunt a memoria disponendo ad oppositum actum, vel impediendo ne memoria ipsa et consuetudo radicetur.

Ultimo arguitur.: Ex sola voluntate, sine aliqua multiplicatione actuum, potest resultare signum ex consuetudine, ergo saltem tunc non representat tanquam signum naturale. Anteced. prob. quia ex sola accommodatione et designatione hominum una statua, vel imago ponitur ad representandum aliquid sanctum, vel etiam tragædus representat regem, vel Cæsarem non ex placito Republicæ, nec ex consuetudine hominum, sed ex solo particulari facto talis hominis.

Et confirm.: Quia si doctrina data est vera, sequitur quod voces naturaliter significant id ad quod sunt impositæ, quia etiamsi tollatur impositio ab hac voce *homo*, adhuc propter consuetudinem quam habemus representabit nobis hominem, ergo ex consuetudine naturaliter representat.

Denique, quia signum naturale est quod significat idem apud omnes; sed signum ex consuetudine non significat idem apud omnes, sed solum apud scientes consuetudinem, sicut signum ad placitum significat apud scientes impositionem; ergo non representat naturaliter.

Respond. quod quæcumque imago in quantum imago est, solum representat id ad cuius similitudinem est expressa, nempe ideam suam, quæcumque illa sit. Si autem ex usu hominum accommodetur ad representandum aliud objectum quam suæ ideæ, illa accommodatio vel destinatio respectu illius objecti constituet illam imaginem in ra-

## QUÆSTIO XXIII.

DE NOTITIIS ET CONCEPTIBUS.

Quia terminorum divisio fit per mentales et vocales, et mentales pertinent ad conceptus et notitias, rursusque exacta signorum explicatio ex conceptibus et notitiis maxime pendet, ad exactam eorum explicationem visum est aliqua dispartire de conceptibus et notitiis, præsertim quantum ad ea quæ ad simplices terminos mentales pertinent. Ut autem diximus in 1 lib. Sum., c. vi, notitia quæ est simplex apprehensio, seu terminus mentalis, ex parte cognitionis dividitur in intuitivam et abstractivam, ex parte autem conceptus in conceptum ultimum et non ultimum, directum et reflexum, ideo de istis solum hic agemus.

## ARTICULUS I.

*Utrum notitia intuitiva et abstractiva differant essentialiter in ratione cognitionis.*

Supponenda est definitio notitiæ intuitivæ et abstractivæ, quam tradidimus lib. 1 Sum., c. vi, quod notitia intuitiva est notitia rei præsentis, notitia vero abstractiva est notitia rei absentis. Ubi presentia et absentia non sumuntur intentionaliter pro ipsa presentia, seu unione objecti cum potentia. Constat enim nulli notitiæ posse deesse hanc presentiam. Siquidem sine objecto unito, et præsentia potentia nulla potest oriri notitia in potentia. Igitur dicitur notitia rei præsentis et absentis, sumpta presentia et absentia pro ea, quæ con-

tionem signi ad placitum, si ex publica auctoritate illa destinatio fiat, vel ex consuetudine, si ex hominum usu id fiat. Quod si aliquis per unum tantum actum sine consuetudine ponat aliquid ad representandum aliud, talis destinatio erit inchoata quædam consuetudo, et sic representabit illi ad modum signi ex consuetudine, vel ut excitativum memoriæ; et hac ratione etiam tragædus dicitur representare regem vel significationem ex consuetudine, vel sicut excitativum memoriæ, quia ita convenit inter homines ut viso illo qui talem personam representat, in memoriam rei representatæ reducat; sicut etiam ex pacto, vel convenientia aliquorum potest aliquid designari in signum, vel in excitativum memoriæ, quod totum reductive pertinet ad signum ad placitum, vel ex consuetudine.

Ad confirmationem respondetur quod voces per se solum significant ad placitum, per accidens autem ex consuetudine, quod est significare naturaliter non ex se, sed solum respectu illorum apud quos est nota consuetudo. Nec est inconveniens quod eidem rei convenient duo modi significandi secundum distinctas formalitates. Unde una sublata, altera manet, et sic nunquam est idem signum naturale et ad placitum formaliter, licet materialiter sint idem, id est, convenient eidem subjecto. Quod autem dicitur illud esse signum naturale, quod significat idem apud omnes, intelligitur de eo quod est signum naturale simpliciter, quia natura est eadem apud omnes; consuetudo, autem est quasi altera natura, sed non natura ipsa, et ita significat omnibus apud quos est consuetudo, non omnibus simpliciter, et sic est aliquid imperfectius in genere signi naturalis, sicut ipsa consuetudo est aliquid imperfectum in genere naturæ.



venit rei in se. Unde dicit D. Thomas in q. iii de Verit., art. v, ad 8: « Quod scientia visionis (quæ est idem quod notitia intuitiva) addit supra simplicem notitiam aliquid quod est extra genus notitiæ, scilicet existentiam rerum. » Ergo addit existentiam realem, nam intentionalis et objectiva non est extra genus notitiæ. Et in iii, dist. xiv, quæst. i, art. ii, dicit: « Quod illud proprie videtur, quod habet esse extra videntem »; ergo existentia quam requirit notitia intuitiva, realis et physica esse debet.

Circa propositam ergo difficultatem varia placita auctorum circumferuntur. Quidam enim consideraverunt distinctionem istarum notitiarum ex parte principii, scilicet speciei impressæ. Et sic dixerunt aliqui apud Ferrar., ii contra Gent., cap. lxxvi, illam esse notitiam intuitivam, quæ fit sine specie intelligibili, illam vero abstractivam, quæ fit mediante aliqua specie. Quæ tamen sententia omnino rejicienda est, cum nulla notitia sine specie elici possit: pendet enim omnis cognitio ab objecto et potentia, et hoc objectum non potest intentionaliter informare potentiam, quantumcumque in se sit præsens, nisi mediante specie, vel nisi ipsum objectum in se habeat esse intentionale et spirituale, quod potentiæ sit conjunctum. Alii dicunt intuitivam cognitionem esse illam, quæ rem cognoscit per proprias species, abstractivam vero, quæ per alienas. Ex parte etiam evidentiam videtur distingui posse notitia intuitiva et abstractiva: quia intuitiva semper est evidens, utpote rei in se, abstractiva vero abstrahit ab obscuritate et evidentia, et si quando evidentiam habet, non est rei in seipsa immediate, sed ut continetur in aliquo alio, v. g., in suis causis et principii, vel aliquo simili.

Alii distinguunt notitiam intuitivam ex parte termini, seu objecti ut terminantis, juxta definitiones traditas, quia una est de re absente, altera de re præsentem. Quæ sententia est communior apud Thomistas; nam distinctio illa ex parte speciei, quod sit per propriam speciem vel per alienam, in se vel in alio, obscura vel clara, non sunt formalitates, quæ proprie pertinent ad rationem intuitivi vel abstractivi. Potest enim salvari intuitivum per speciem alienam, et per cognitionem mediatam, seu in alio; potest etiam salvari abstractivum per cognitionem tantæ evidentiam et claritatis, sicut intuitivum; et similiter potest fieri per cognitionem et speciem immediatam. Prima pars constat manifeste, quia creaturæ futuræ videtur in divina essentia tanquam in specie aliena, et tamen videt illas intuitive. Et similiter est cognitio illa mediata et in alio. Similiter angelus per propriam essentiam tanquam per speciem potest videre intuitivè accidentia quæ in se sunt, et similiter per speciem representantem aliam substantiam potest videre accidentia quæ in ea præsentia sunt; et in sententia D. Thomæ intellectus non habet speciem directam singularium, et tamen potest res singulares corporeas intuitivè videre, quando sunt præsentem per sensum; ergo neque requiritur species propria, neque cognitio immediata et directa. Exemplum secundi est in ipso Deo, qui abstractivè cognoscit creaturas possibles tanta evidentiam et claritate ex parte cognoscentis sicut præsentem. Similiter potest alicui infundere cognitionem quidditatis possibiliis extra Verbum, et tunc cognoscat rem illam per propriam ejus speciem, et tamen abstractivè cognoscat. Et angelus habet propriam speciem eclipsis futuræ, et ejus futurationis et

existentiæ per propriam speciem, et tamen est cognitio abstractiva; sicut et nos etiam rei absentis, quam vidimus, per propriam speciem possumus recordari, imo et in ejus existentiam per modum objecti ferri, ut quando ex effectibus cognosco Deum esse præsentem et tamen illa cognitio abstractiva est. Non ergo ex istis capitibus distinguuntur intuitiva et abstractiva notitia, sed oportet ad terminum cognitum recurrere, nempe quod una attingat rem sub ipsa præsentia propria terminantem, alia sub absentia.

Quare solum duplex modus restat distinguendi istas notitias, qui etiam apud Thomistas frequentes sunt. Quidam enim distinguunt illas essentialiter penes præsentiam et absentiam, tanquam penes rationes diversas quæ representantur, et consequenter ipsæ representationes differunt intrinsece et essentialiter propter diversa objecta representata. Alii vero dicunt differre accidentaliter, quia non requirunt diversas representationes formaliter, sed potest idem representari in notitia intuitiva et abstractiva, nempe res eum sua existentia et præsentia in actu signato cognita et representata; solum vero differre accidentaliter propter diversum exercitium terminandi. Si enim objectum ipsum reddatur præsens in se, et ipsa præsentia representetur in cognitione, hoc ipso redditur intuitiva cognitio. Si vero tollatur præsentia physica rei, per quam objectum terminat cognitionem, reliquis omnibus invariatis ex parte cognitionis et representationis, redditur notitia abstractiva. Unde etiam quidam dicunt intuitivum et abstractivum solum esse denominationes extrinsecas, provenientes in cognitione ex ipsa existentia, vel absentia rei in se. Alii vero dicunt esse modos intrinsecos in ipsa notitia

(licet non variantes ipsam representationem essentialiter), quia revera pertinent ad ipsam tendentiam notitiæ ad objectum, ut tali vel tali modo terminans.

SIT ERGO UNICA CONCLUSIO. Formalis et propria ratio intuitivi et abstractivi non sunt rationes essentialiter et intrinsece variantes cognitionem, sed accidentaliter; licet per accidens, id est per aliud, et ratione ejus cui conjunguntur, possint diversas specie notitias importare.— Prima pars sumitur ex locis D. Thomæ supra citatis in q. iii de Verit., et in iii, distinctione xiv; quia scilicet scientia visionis, seu notitia intuitiva addit supra notitiam simplicem, seu abstractivam aliquid quod est extra genus notitiæ, scilicet existentiam rei; ergo sentit quod non dicunt differentias essentialiter, et intrinsecas, quia istæ non sunt extra genus notitiæ, sed pertinent ad ipsum ordinem cognoscibilis. Addere autem aliquid quod est extra ipsum videntem, et extra genus ipsius cognitionis, est addere aliquid accidentale et extrinsecum.

Fundamentum vero est, quia intuitivum et abstractivum non important diversitatem in ipso formali principio cognoscibilitatis, quia intuitivum et abstractivum in notitiis non oriuntur ex ipsis mediis, seu motivis, aut principii specificantibus, neque ex diversa immaterialitate, quæ est radix cognitionis, neque ex diversa ratione formali representandi quæ, nec sub qua; ergo non important rationes specificè distinguentes ex se, et vi suæ formalitatis. Antecedens probatur: Quia ut sequent. art. ostendimus, præsentia et absentia non pertinent specialiter ad intuitivum et abstractivum prout quædam res representata, quasi quædam quidditates, sed solum prout afficiunt et modifi-



cant objectum in se, atque adeo prout reddunt illud coexistens cognitioni, vel non coexistens. Quod manifeste patet, quia species representans presentiam ipsam objective ut rem representatam, inveniri potest in notitia abstractiva, ut cum modo cognosco Deum esse presentem mihi, aut animam, seu intellectum presentem esse corpori, vel de eorum presentia disserimus; et tamen nec animam, nec Deum videmus intuitive. Et simile est de speciebus angelicis, quæ representant res et existentiam ac presentiam antequam sint, et tamen non videntur intuitive, nisi quando actu sunt in se. Ergo presentia seu absentia, ut res representata, per se et directe non distinguunt intuitivum et abstractivum, sed inveniri potest presentia ut representata in cognitione abstractiva. Sed presentia vel absentia solum variant intrinsece genus cognoscibile ut representata et per se cognoscibiles, seu ut objectum per se, non ut alterius modificatio et accessorium, ut statim ostendemus; ergo ratio ipsa formalis intuitionis non est differentia essentialis in genere cognoscibili.

Et confirmatur: Quia presentia et absentia in tantum constituunt intuitivum et abstractivum, in quantum se habent ut modi rei cognoscibilis, seu representata, ita quod ipsa presentia non habet rationem objecti primo representati, sed modificat objectum representatum, ita quod facit terminari cognitionem ad objectum, quatenus præsens, et ut redditur coexistens potentia cognoscenti, non quatenus presentia ipsa res representata est; sic enim, ut diximus, etiam per abstractivam cognitionem attingi potest, quia per modum quidditatis representatur, quod proprium est cognitionis abstractivæ. Ergo presentia solum

pertinet ad intuitivum quatenus modificativa est objecti, non quatenus constitutiva objecti; ergo per se non est differentia essentialis, quia non ex parte principii specificantis se tenet, quod est objectum, seu ratio representabilis ut ratio quæ, vel sub qua; sed supponit objectum principale representatum, cuius ipsa est modus. Modificat ergo terminationem ipsius, non rationem motivam constituit, quæ reddit rem directe representatam, sed terminat notitiam, quatenus illi coexistit terminative, quod totum accidentaliter variat cognitionem, sicut in visione modificatio sensibilis communis ad sensibile proprium, ut quod album videamus cum motu vel sine motu, in tali vel tali situ, non variat essentialiter visionem, quia non ex parte objecti per se et formalis, sed ex parte objecti accidentaliter se tenet, sic respectu notitiæ se habet modificatio terminationis per presentiam, vel absentiam.

Ex quo sequitur quod si differunt notitiæ, quia una respicit presentiam ut directe representatam et cognitam, alia non, tales notitiæ poterunt differre essentialiter propter diversum objectum in esse objecti representabilis, sed non differunt in ratione intuitivi et abstractivi tantum, sed in ratione diversi objecti per modum quidditatis, et rei representatae.

Secunda verò pars conclusionis manifeste constat, quia potest aliquando intuitivum et abstractivum inveniri in cognitionibus alias specie distinctis, quia vel representant diversa objecta, vel sub diverso medio et lumine specificante, sicut patet in visione intuitiva Dei in se, vel abstractiva illius per fidem, in cognitione intuitiva Petri, vel abstractiva equi. Cæterum ista diversitas essentialis non sumitur formali-

ter et præcise ex ipsa ratione intuitivi et abstractivi, sed ex aliis rationibus formalibus, quæ in genere cognoscibili specificant istas cognitiones. Quibus tamen adjungitur intuitivum et abstractivum, tantum rationes accidentales consequentæ, non constitutivæ.

Sed inquires: An ista ratio intuitivi et abstractivi, esto per se non sint essentialiter differentia notitiæ, sint tamen modi aliqui intrinseci in ipsa cognitione, ita quod realiter illam immutent; an solum sint extrinsecæ denominationes ex physica coexistentia ortæ; vel quid tandem sint.

Respondetur aliquos existimare quod intuitivum et abstractivum solum consistunt in extrinseca denominatione, quatenus objectum dicitur esse præsens, seu coexistens ipsi cognitioni, vel non coexistens. Et juvari potest hæc sententia exemplo veritatis et falsitatis: eadem enim cognitio dicitur modo vera, modo falsa ex sola extrinseca denominatione, quod objectum sit, vel non sit in se. Similiter ergo, cum intuitivum dicat coexistentiam physicam objecti, et abstractivum neget, per solam extrinsecam denominationem a tali coexistentia vel non coexistentia dicitur notitia intuitiva, vel abstractiva. Et in Deo videtur sine dubio hoc asserendum, quia eadem numero cognitio, quæ est simplicis intelligentiæ respectu possibilium, per solam extrinsecam denominationem redditur intuitiva, quia scilicet res ipsa transit de possibili in futuram, seu existentem, quod nihil ponit in ipsa scientia divina, nisi extrinsecam denominationem; sicut etiam quod divina scientia sit approbationis, non est nisi denominatio extrinseca in scientia divina: æquiparat autem D. Thomas scientiam visionis scientiæ approbationis quantum

ad hoc quod est addere aliquid extragenus notitiæ, in III de Verit., art. III, ad 8.

Hæc sententia est probabilis. Nihilominus probabilis videtur quod intuitivum et abstractivum sint aliquid intrinsecum in ipsi notitiis ex suo genere. Et ita quando notitia creata transit de intuitiva in abstractivam, et e contra, realiter mutatur. Ratio est: quia intuitivo importat coexistentiam presentia physica objecti cum notitia, non quomodocumque, sed cum attentione et tendentia ipsius cognitionis terminatæ ad talem rem, ut coexistentem, et modificantem objectum. Diversa autem terminatio cognitionis mediante attentione ad rem coexistentem, aliquam intrinsecam mutationem ponit in ipsa cognitione; nec enim talem attentionem et terminationem ad coexistentiam presentia physica objecti habet abstractiva notitia. In quo est latum discrimen inter veritatem seu falsitatem cognitionis, et rationem intuitivi et abstractivi, quia veritas ita consistit in conformitate ad esse vel non esse rei, quod etiam si quis non attendat ad esse vel non esse rei, si tamen semel proferat iudicium, re non existente eo modo ut iudicat, hoc ipso amittit veritatem, et re ita existente acquirit illam nulla alia mutatione interveniente intrinsece in cognitione. At vero ut aliquis intuitive videat, non sufficit quod ipso cognoscente aliquid, illud ponatur præsens in se, sed oportet quod ad ejus presentiam attendat cognoscentes ut ad coexistentem sibi, et non ut præcise representatam, quæ attentio talis si desit, destruitur intuitio, licet res sit præsens in se, quia non est præsens in terminando attentionem et notitiam; sicut Deus est præsens in se cognitioni quam habeo de ipso, et anima et ea quæ sunt in anima sunt in se presentia,



nec tamen intuitive ea video. Diversa ergo attentio cum tali terminatione objecti ut presentis et coexistentis est intrinseca ratio in cognitione, et tamen non essentialiter variat ipsam, quia est modificatio accidentaliter ipsius objecti, sicut modificatio sensibilis communis respectu sensibilis proprii, quod non variat essentialiter cognitiones, licet diversam exigat attentionem et terminationem. Sic presentia ut coexistens modificat objectum per se, non essentialiter distinguit, propter diversam tamen attentionem intrinsece convenit actui.

Ad id vero quod obicitur de cognitione intuitiva Dei, respondetur quod, sicut idem actus voluntatis Dei propter eminentiam suam est necessarius et liber per suam intrinsecam perfectionem, licet connotet respectum aliquem rationis, vel denominationem extrinsecam respectu objecti, ita eadem scientia ob eminentiam suam est intrinsece abstractiva, et intuitiva, et approbationis, et simul etiam practica et speculativa, efficax et inefficax, licet connotet respectum aliquem rationis, vel extrinsecam denominationem respectu objecti; in quo tamen formaliter non consistit, sed non sine illo denominatur intuitiva, vel libera illa scientia, seu actus. Quod vero eminenter in Deo habet unus actus, in nobis habent plures ob sui limitationem.

*Solvuntur argumenta.*

Prime arguitur: Ex doctrina D. Thomae, I-II, q. LXVII, art. v, ubi inquit: «Quod eadem numero cognitio fidei non potest manere in patria, quia remota differentia alicujus speciei, non remanet substantia generis eadem numero, et ita non potest esse quod eadem numero notitia, quae

prius ænigmatica erat, postea fiat visio aperta.» Ex quo formatur argumentum: quia ideo negat D. Thomas quod eadem numero notitia, quae erat ænigmatica, non potest esse visio aperta, quia remota differentia alicujus speciei non remanet substantia generis eadem numero; ergo supponit D. Thomas quod visio aperta est differentia specifica notitiæ; alias nihil concluderet illo discursu quia, si ratio intuitionis seu visionis solum addit differentiam accidentalem, potest remota illa manere tota substantia illius cognitionis.

Et confirmatur: Quia notitia intuitiva et abstractiva opponuntur formaliter, et expellunt se formaliter a subjecto; opponuntur enim penes clarum et obscurum circa presentiam rei, quia intuitivum intrinsece importat evidentiam et certitudinem de presentia rei, quod non importat abstractivum: et ratione hujus evidentiae et certitudinis intuitiva notitia expellit abstractivam; non enim solum opponuntur in subjecto, sicut duo accidentia ejusdem speciei, alias non magis opponerentur notitia intuitiva et abstractiva, quam duæ intuitivæ, et duæ abstractivæ inter se. Unde et fides non aliter opponitur visioni gloriæ, nisi quia illa est abstractiva, et ista intuitiva.

Respondetur quod D. Thomas loquitur de visione aperta et cognitione ænigmatica, quæ innituntur diversis mediis, et non solum includunt modum intuitivi, vel abstractivi; jam autem supra diximus quod intuitivum et abstractivum, licet non sint essentielles differentie cognitionis, possunt tamen consequi, et præsupponere cognitiones specie distinctas, quibus conjunguntur, quando scilicet inveniuntur in cognitionibus, quæ per diversa media seu lumina, aut diversas repræsen-

tationes constituuntur. Quod autem cognitio ænigmatica et visio aperta differant penes diversa media, optime explicat D. Thomas, sup. I ad Corint. c. XIII, lect. IV.

Ad confirmationem respondetur, quod intuitivum et abstractivum non semper differunt penes evidentiam et inevidentiam essentialiter ipsi cognitioni, quæ scilicet desumitur ex ipsa ratione formali mediæ, quæ constituitur specifica ratio cognitionis; potest enim dari abstractiva notitia etiam evidens circa omnia illa quæ repræsentat notitia intuitiva, licet non habeat evidentiam de ipsa presentia ut coexistenti sibi; sed hæc evidentia non distinguit essentialiter unam notitiam ab alia, quia non tenet se ex parte rationis formalis specificantis, sed ex parte coexistentiæ et applicationis objecti. Unde dicit D. Thom., III, distinct. XIV, q. I, art. II, q. III: «Quod claritas visionis contingit ex tribus, vel ex efficacia virtutis cognoscitivæ, sicut qui est fortioris visus clarius cognoscit, quam qui est debilis; aut ex efficacia luminis, sicut clarius videt quis in lumine solis quam in lumine lune; aut denique ex conjunctione, seu applicatione objecti, sicut clarius videntur ea quæ sunt propinqua, quam quæ sunt remota.» Igitur evidentia notitiæ ex vi præcisæ et formali intuitionis solum hoc ultimo modo ab illa provenit. Constat autem quod talis claritas seu evidentia est accidentaliter extrinseca, quia solum pendet ex applicatione et coexistentia presentiae rei, siquidem cognoscitur quæ.

Quod vero dicitur de oppositione intuitivi et abstractivi in eodem subjecto, respondetur: opponi quidem inter se formaliter formalitate accidentali ipsi notitiæ, essentialiter vero ipsi rationi intuitionis; sicut lineam esse terminatam, vel non

terminatam per punctum, non est essentialiter lineæ, et tamen non potest simul utrumque habere; et eadem cognitio non potest esse simul vera et falsa propter oppositam terminationem ad objecta, et tamen veritas et falsitas accidentaliter conveniunt cognitioni. Fides autem et visio patriæ non solum differunt penes intuitivum et abstractivum præcisæ, sed etiam penes diversa media, quia fides innititur testimonio dicentis, visio representationis rei in se. Et eodem modo visio divinæ essentialiter in D. Paulo, et recordatio qua recordabatur ipsam vidisse, non solum differant penes abstractivum et intuitivum, sed penes diversa media representationis, quia vidit Deum per representationem ejus immediate in se, recordabatur autem se vidisse per speciem creatam repræsentantem immediate aliquem effectum creatum, scilicet ipsam visionem quoad an est.

Secundo arguitur: Intuitivum et abstractivum differunt penes diversa objecta formalia, et penes diversas res repræsentatas, ergo important differentias essentielles in genere cognitionis. Consequenter patet, quia non est aliud principium distinguendi essentialiter cognitiones, nisi penes objecta formalia, et representationes distinguuntur penes diversas res repræsentatas. Antecedens probatur, quia intuitivum, ut intuitivum, respicit objectum ut præsens sibi formaliter, et penes hanc formalitatem differt ab abstractivo; et in notitia intuitiva repræsentatur ipsa presentia rei, siquidem cognoscitur et attingitur ut res cognita, nec sufficit quod presentia sit in ipso objecto, nisi sit etiam repræsentata in cognitione, ut patet in eo qui non advertit ad rem quæ transit coram se, et in aliis exemplis supra allatis; ergo intuitivum non importat presentiam rei, ut pure entitative, et



physice extra genus notitiæ, sed ut representatam, et tactam cognoscibiliter.

Si dicatur quod illa præsentia representatur exercite, et non tantum res directe representata.

Contra hoc est duplex instantia. Prima in casibus nominis et verbi, qui, ut diximus in Summ., q. II, art. III, habent distinctos conceptus a suis rectis physice, licet non categorice: et tamen non differunt penes diversas res representatas, sed penes diversam connotationem exercitam ejusdem rei representatæ. Secunda instantia est in ratione formali sub qua, per quam distinguitur essentialiter una cognitio ab alia, et tamen non representatur, nec attingitur directa cognitione, sic enim esset ratio quæ, et non sub qua.

Confirmatur: Quia præsens et absens distinguunt essentialiter actus appetitus, ergo etiam actus cognitionis. Consequentia patet, ex paritate rationis in bono et vero ad præsens et absens. Antecedens vero probatur, quia timor et tristitia differunt solum ratione mali absentis vel præsentis, sicut spes et gaudium ratione præsentis et absentis, ergo sola præsentia et absentia diversificat specie istos actus.

Respondetur ad principale argumentum, quod intuitivum et abstractivum non differunt penes diversa objecta formalia in esse et formalitate cognoscibilis, sed in esse et formalitate alienius conditionis et modi accidentalis; et aliud est quod sit formale et essentialiter ipsi intuitivo, aliud quod sit formale et essentialiter ipsi cognitioni, sicut esse disgregativum visus est essentialiter albo, ut distinguitur essentialiter a nigro, non tamen est essentialiter homini, et similiter objectum, ut præsens vel ut absens, quantum ad coexistentiam cum ip-

sa cognitione et applicationem objecti, essentialia sunt ipsi intuitivo et abstractivo, non tamen ipsi cognitioni; et ita intuitivum et abstractivum essentialiter differunt et definitione inter se, sicut album et nigrum, sed istæ differentie sunt accidentales ipsi cognitioni, quia, ut dictum est, non respiciunt præsens et absens, ut fundant cognoscibilitatem et immaterialitatem diversam, sed ut fundant applicationem ad coexistentiam objecti physicam in terminando cognitionem.

Quod vero dicitur de diversa representatione, respondetur intuitivum et abstractivum formaliter et ex vi sua non differre penes diversas res representatas, potest enim etiam abstractiva notitia representare præsentiam ex parte rei representatæ; sicut ego modo cogito Deum mihi præsentem, et animam cognosco mihi esse præsentem evidenter per effectus, et tamen nec Deum, nec animam intuitive video; quare non differunt istæ representationes penes diversas res representatas, nec penes connotationem seu habitudinem ad distinctum representatum, vel penes distinctas rationes sub quibus essentialiter conducentibus ad representationem, sed solum penes diversam terminationem ad præsentiam ut coexistentem ipsi cognitioni, ut declaratum est. Unde non omnis variatio in representatione est variatio essentialis, nisi reducat ad diversam rationem quæ, vel sub qua ipsius representationis. Sicut etiam in visione exteriori non quæcunque mutatio variat essentialiter visionem, v. g., si solum fiat variatio penes diversum sensibile commune, ut si album videatur cum motu vel sine motu, cum hoc vel illo situ, vel figura, quæ non variat essentialiter ipsam visionem, sed accidentaliter, ut diximus, de

quo videatur Magister Bannez, I p., q. LXXVIII, art. III, dub. VIII; sic etiam præsentia vel absentia non variant essentialiter cognitionem, in quantum important diversam terminationem cognitionis ad præsentiam ut coexistentem sibi; si autem etiam se habeant ut res representatæ, sic variare possunt notitias tanquam diversa objecta carum, non autem quando solum gerunt vicem conditionis pertinentis ad coexistentiam præsentie objecti cum notitia.

Ex quo etiam patet ad instantias adductas. Nam diversi casus nominum si distinguunt conceptus essentialiter, ideo est quia important in objecto diversam aliquam habitudinem et connotationem ad rem representatam, v. g., ad rem per modum agentis, vel possessæ, quod est per modum quid, vel ejus, vel cui, quæ habitudines intelliguntur afficere ipsam rem representatam et in ea fundari, et a fortiori diversa ratio sub qua; at vero intuitivum et abstractivum, secundum suam præcisam formalitatem, non dicunt ipsam præsentiam vel absentiam ut sunt res representabiles, sic enim, ut jam diximus, potest præsentia rei esse res representata per cognitionem abstractivam, ut cum cognosco Deum esse præsentem abstractivè; quod si aliqua cognitio abstractiva non representat præsentiam ut rem representatam, intuitiva vero sic, tunc illæ representationes differunt essentialiter non ex vi intuitivi et abstractivi præcise, quæ sine hoc salvatur, sed propter generalem rationem representandi diversa objecta. Stando ergo in præcisa formalitate intuitivi et abstractivi, quæ non postulant diversas res representatas, nec diversam habitudinem, vel connotationem in ipsa re representata fundatam, sed diversam terminationem et applica-

tionem objecti secundum coexistentiam ad notitiam, ideo non variant essentialiter conceptus, sicut nec album quando videtur cum motu vel sine motu, vel cognitio quando redditur vera vel falsa ex coexistentia ad esse rei.

Ad confirmationem respondetur: Esse diversam rationem in actibus appetitus, et in actibus cognitionis, quia appetitus fertur in bonum vel malum, variatur autem essentialiter ratio boni vel mali secundum diversam convenientiam vel disconvenientiam, maxime autem pendet convenientia vel disconvenientia ex præsentia vel absentia rei, quia objectum præsens facit quiescere appetitum, absens autem facit moveri, eo quod appetitus se habet per modum inclinationis et ponderis, pondus autem aliter se habet in centro, aliter extra centrum, et ideo præsentia vel absentia objecti, in eo quod se habet per modum inclinationis multum concludit ad variandam formalem rationem objecti; at vero cognitio, cum perficiatur intra ipsam potentiam trahendo res ad se, semper perficitur per præsentiam illarum in esse cognoscibili et intentionali. Unde nisi ipsa præsentia varietur, non fit variatio in ratione essentiali cognitionis, et ita id quod restat de præsentia physica objecti, quod sit coexistens, vel non coexistens notitiæ, extra genus talis notitiæ se tenet, et per accidens consideratur, quia jam pertinet ad præsentiam intentionalem.

Ultimo arguitur, quia intuitivum et abstractivum, si non variant essentialiter notitiam, sed accidentaliter, vel sunt denominationes extrinsecæ, vel intrinsecæ. Non extrinsecæ; sic enim eadem numero notitia modo posset esse intuitiva, modo abstractiva, sicut potest esse vera, vel falsa eadem cognitio. Et si



comparatur præsentia et absentia respectu notitiæ intuitivæ et abstractivæ, sicut sensibile commune respectu visionis, clarum est quod non potest se habere ut denominatio extrinseca, tendentia enim ad sensibile commune non est denominatio extrinseca in visione. Si autem intuitivum et abstractivum sunt modi intrinseci, non possunt esse aliud quam tendentia et ordo ad objectum, quod essentialiter variat cognitionem; nec intelligi potest quomodo isti modi intrinseci variant conceptum accidentaliter, et non variant ipsam representationem in ordine ad rem representatam. Imo neque datur divisio cognitionis penes modos intrinsecos, nisi etiam sit divisio essentialis, sicut distinctio penes clarum et obscurum essentialiter variant cognitionem, licet obscuritas non sit ratio formalis, sed modus intrinsecus cognitionis. Denique afferri possunt aliqua exempla, quæ distinctionem istam essentialem probare videntur, sicut practicum et speculativum sunt differentia essentialis, et tamen practicum dicit ordinem ad opus quod est extra rationem. Et bonum et malum sunt differentia essentialis actus humani, et tamen malum potest sumi ex aliqua intrinseca circumstantia.

Respond.: Quod intuitivum et abstractivum sunt modi accidentales, qui reductivo pertinent ad genus cognitionis tanquam modi, non tanquam species essentialis, et ut diximus, probabilis est quod sint modi intrinseci. Et quando dicitur quod sunt ipse ordo, seu tendentia ad objectum, dicimus quod formaliter et directe non sunt ipse ordo ad objectum in ratione objecti representati, sed modificationes istius ordinis, quatenus faciunt tendere ad objectum non solum ut representatum, sed ut coexistens notitiæ: ita quod

ratio ad objectum ut representatum et cognitum formaliter constituit, ad objectum vero sic representatum ut coexistens notitiæ est respectus modificans. Quando autem comparamus rationem intuitivi ordini et respectui ad sensibile commune, exemplum tenet in hoc quod sensibile commune non est primario representatum, sed representatur ut modificans colorem modificatione accidentaliter se habente ad visibilitatem, ita præsentia in intuitivo, non se habet ut res directe representata, sic enim etiam in abstractiva notitia representari potest, sed ut modificans objectum representatum modificatione accidentaliter, ut dictum est.

Et quando dicitur quod divisio penes modos intrinsecos est etiam essentialis, respondetur quod modi possunt dici intrinseci, vel quia modificant ipsam formalem rationem constitutivam, et sic intrinseci sunt ipsi constitutioni; vel possunt dici intrinseci quia non extrinsece dominant, licet nunc intrinsece constitutionem modificent. Et divisio per modos primi generis est etiam essentialis, per modos vero secundi generis est accidentalis.

Ad exempla respondetur: Quod practicum et speculativum differunt essentialiter, quia ordo ille ad opus externum oritur ex diversis principiis et mediis cognoscendi, non autem importat solum diversam applicationem et coexistentiam objecti, sicut intuitivum et abstractivum, sed diversa principia formalia cognoscendi objectum modo compositivo et resolutivo. Quod vero dicitur de differentia mali moralis, respondetur: Esse quidem differentiam essentialem respectu actus considerati intra genus moris, sed tamen non desumi a circumstantia speciem essentialis actus mali, nisi ipsa circumstantia transeat in prin-

cipalem objecti conditionem, ut dicitur I-II, q. XVIII, art. I. Intuitivum autem, et abstractivum semper sunt circumstantia cognitionis.

## ARTICULUS II.

*Utrum possit dari cognitio intuitiva de re physice absenti, sive in intellectu, sive in sensu exteriori.*

Ad exacte explicandum rationem intuitivi et abstractivi oportet videre differentias quæ illis formaliter conveniunt inter se. Solent autem quatuor differentia numerari. Prima ex parte causæ, quia intuitiva producit ab ipso objecto, abstractiva vero a speciebus ex objecto relictis. Secunda ex parte effectus, quia intuitiva est clarior et certior quam abstractiva. Tertia ex parte ordinis, quia intuitiva est prior quam abstractiva, omnis enim cognitio nostra ortum habet ab aliquo sensu exteriori mediante intuitiva cognitione. Quarta est ex parte subjecti, quia intuitiva potest inveniri in omnibus potentiis, sive sensitivis sive intellectivis, abstractiva vero non potest inveniri in sensibus externis. Istæ autem quatuor differentia supponunt principalem differentiam, quæ ex objecto desumitur, et in definitionibus istarum notitiarum explicatur, nempe quod intuitiva sit de re præsenti, abstractiva vero de re absenti. Et quidem tres primæ differentia non sunt ita intrinseca, quin possint aliquando deficere in istis notitiis, licet plerumque in nobis inveniantur; potest enim infundi a Deo species representans rem aliquam, seu quidditatem abstractivæ, imo et præsentiam rei per modum quidditatis, antequam representetur res aliqua intuitive, nec minorem claritatem et certitudinem tribuere notitiæ abstractivæ, quam in-

tuitivæ, sicut et ipse Deus non minus clare cognoscit res posibles quam futuras. Quare præcipuæ differentia reducuntur ad illas duas: nempe quod intuitiva versetur circa præsentiam rei; et secundo circa subjectum in quo possunt tales notitia reperiri, præsertim circa sensus externos, an possit in illis reperiri notitia abstractiva.

Circa primum plerique existimant ad notitiam intuitivam solum sufficere præsentiam rei objectivam, non vero requiri præsentiam rei physicam, id est, sufficere quod præsentia sit cognita, non vero requiri quod sit coexistens ipsi notitiæ. Ex quo sequitur posse essentialiter dari notitiam intuitivam de re physice absenti. Et circa secundum aliqui existimant posse per potentiam Dei rem physice absentem attingi a sensu externo, dummodo representetur ut præsens. Videantur Conimb., II de Anima, cap. III, q. III, art. I et II. Breviter tamen (quia res ista magis pertinet ad libros de Anima) duplici conclusione respondetur.

PRIMA EST: Cognitio intuitiva non solum petit præsentiam objectivam sui objecti, sed etiam physicam, atque ita de præterito et futuro nulla datur intuitio, nisi reductur ad aliquam mensuram in qua sit præsens. — Hæc conclusio communiter deducitur ex doctrina D. Thomæ, I-II, q. XIV, art. XIII; et ibi communiter ejus discipuli, qui ad ponendam in Deo visionem rerum futurarum dicunt eas debere esse physice præsentes in æternitate; de futuro enim ut futuro non potest dari aliqua visio. Et certe discursus D. Thomæ in illo articulo id necessario exigit; probat enim D. Thomas quod Deus cognoscit omnia futura ut præsentia, quia non cognoscit ea in suis causis, sed in seipsis, prout unumquodque eorum est in actu in seipso, et quia sua co-



gnitio mensuratur aeternitate; aeternitas autem ambit totum tempus, omnia autem quae sunt in tempore sunt Deo ab aeterno praesentia. Qui discursus, si solum procedit de praesentia objectiva, penitus est inefficax, quia probaret idem per idem: siquidem cum intendat probare quod Deus videt futura ut in seipsis praesentia, quod est habere earum praesentiam in cognitione et objective, id probaret quia sunt in aeternitate objective praesentia, id est cognitioni praesentia, et sic probaret esse praesentia objective, quia sunt praesentia objective.

Et sumitur fundamentum conclusionis ex hoc quod apud omnes convenit notitiam intuitivam debere respicere objectum praesens; visio enim debet attingere res in seipsis, et secundum quod extra videntem sunt, habet se enim intuitiva visio sicut experimentalis cognitio, imo est ipsamet experientia; non est autem intelligibile quod detur experientia nisi de rei praesentia, absens enim ut absens quo modo sub experientia cadere potest? Ex hoc autem quod apud omnes notum est de ipsa visione, deducitur manifeste requiri physicam objecti praesentiam, nec posse intelligi quod sufficiat objectiva. Etenim praesentia rei solum dupliciter cognosci potest: vel in actu signato, ut quidditas quaedam, vel prout exercetur, et afficit ipsam rem, illamque in se reddit praesentem. Et primum deservit abstractivae notitiae, quia proprium est abstractivae cognitionis considerare res per modum quidditatis et naturae, sicque etiam ipsam praesentiam ut rem et quidditatem quamdam considerat, et salvatur abstractiva cognitio etiam respectu praesentiae consideratae ut res quaedam est, et ut objectum de quo agatur, ut patet cum modo per discursum vel per fidem intelligo Deum esse praesentem, et animam

meam esse praesentem in me, et tamen nec Deum nec animam video intuitive. Requiritur ergo ad rationem intuitivi secundum, scilicet ut res aliqua attingatur sub ipsa praesentia, ut scilicet ab ipsa praesentia afficitur, et in ipsa re physice exercetur. Si autem sic attingatur praesentia, non potest attingi ut adhuc est intra causas et per modum futuri, nec ut transivit et habet modum praeteriti, quia neutrum est videre rem in seipsa, nec ab ea moveri aut attingi nisi prout in alio, nam futurum sub ratione futuri non potest intelligi nisi in causis in quibus continetur, essentialiter enim futurum dicitur illud quod nondum est extra causas, sed adhuc est intra illas, quae tamen ordinantur ad producendum rem ipsam, igitur implicat cognoscere aliquid ut futurum, nisi prout intra causas, nam hoc ipso quod concipitur in se, et seorsum a causis, desinit concipi ut futurum. Similiter praeteritum ut praeteritum non potest concipi nisi secundum rationem existentiae amissae, ergo jam non concipitur ut in se, quia in se entitatem et existentiam non habet, ergo concipitur praeteritum ut denudatum a praesentia et existentia. Unde non potest representari nisi vel mediante aliquo effectu a se relicto, vel mediante determinatione speciei ad existentiam quam habuit, quod totum est non videre rem in seipsa, secundum esse quod habet in se extra videntem, sed secundum quod continetur in alio, et habitudinem et connotationem dicit ad aliud. Cum ergo intuitiva visio feratur in rem praesentem, secundum quod praesentia afficit rem illam in se, et non prout in alio continetur, vel prout cognoscitur praesentia ipsa ut res quaedam et quidditas est, manifestum relinquitur quod intuitio fertur in praesentiam physicam ut physice se tenet ex parte objecti, et non so-

lum ut objective est praesens potentiae; hoc enim quod est objective esse praesens, salvatur etiam in notitia abstractiva, quae cognoscere potest praesentiam non ut praesentialiter terminantem notitiam, sed ut contentam, vel deductam ex aliquo principio, sive representatam ut quidditas quaedam est, ut quando modo cognoscimus abstractivae Deum esse praesentem nobis.

Ex quo colligitur optime Cajetanum, 1<sup>o</sup> p., quaest. xiv, art. ix, posuisse duas condiciones ut aliquid dicatur visum. Prima, quod praesentialiter objiciatur videnti, id est per praesentiam non ut contentam in alio, sed ut afficientem rem ipsam in se. Secunda, quod res visa habeat esse extra videntem, quod etiam D. Thomas posuit in iii, dist. xiv, supra cit.; hoc est non sufficit quod habeat esse intra videntem per intentionalem representationem sui, sed etiam habeat esse extra videntem, quod est esse physicum ad quod terminetur notitia.

Quod si petas quanam est implicatio, quod Deus infundat alicui representationem rei futurae, verbi gratia, Antichristi, ut in se futurus est, et secundum esse distinctum a causis, cum ordine tamen et habitudine ad causas, sicut ipsae res existentes etiam ad causas suas dicunt habitudinem; ad hoc respondebimus in solutione primi argumenti, infra.

SECUNDA CONCLUSIO. Implicat quod in sensu exteriori inveniatur notitia abstractiva, sive notitia de re absentem. — In hac conclusione conveniunt Conimb. supra relati, licet valde differant in ratione reddenda, et absolute existant divinitus posse sentire rem physice absentem, dummodo representetur ut praesens. Sed nostra conclusio communior est inter auctores, praesertim Thomistas; et videri potest D. Thomas iii p., q.

LXXVI, art. vii, et in iv, dist. x, q. 1, art. iv, q. 1. Et quidem de facto constat non posse videri rem absentem, quia sensus externi debent accipere species ab objectis: si autem objecta praesentia non sint ipsis sensibus, non possunt illos movere, et species immittere, ergo saltem ad hoc requiritur praesentia objecti physica. Deinde in sensibus requirentibus physicum contactum ad sensationem, ut tactus, et gustus, manifestum est essentialiter requiri physicam praesentiam objecti, quia requiritur contactus per quem intrinsece fit ipsa sensatio. Contactus autem essentialiter requirit praesentiam contactorum, quia non potest fieri inter res distantes; ergo multo minus inter absentes, quia omne absens in re est distans. Quod si aliquis tangat non rem ipsam, sed aliquod loco illius, tunc non dicitur rem illam tangere, sed id quod loco illius subrogatur, sicut qui habet linguam infectam humore amaro, humorem illum gustat potius quam saporem alterius rei, quae sibi amara videtur, unde amaritudo quam sensit praesens est.

De reliquis vero sensibus id etiam probatur. Tum a posteriori, quia omnis cognitio sensus est experimentalis et inductiva, cum in illam ultimo resolvatur certitudo intellectus; repugnat autem quod experientia fiat circa rem absentem, quia quamdiu absens est indiget alio medio quo accipiatur ejus cognitio: ergo adhuc deest aliquid ad experientiam, quia experientia sistit in ipsa re, secundum quod est in seipsa, sic enim experientiae subjicitur quando in seipsa attingitur. Tum etiam a priori, quia exterior cognitio sensus necessario debet terminari ad aliquod objectum, non ut intra se representatum, ergo ut extra se positum; quod autem ponitur extra videntem physicam existentiam ha-